

της **Κατερίνας Μάτσα**

Οι πόλεμοι στη Μέση Ανατολή και την Αφρική έχουν προκαλέσει ένα τεράστιο κύμα προσφύγων, που προσπαθούν να σώσουν τη ζωή τους διαφεύγοντας προς την Ευρώπη. Από τη Λιβύη, τη Συρία, το Ιράκ, το Αφγανιστάν, τις χώρες όπου έκαναν τις «ανθρωπιστικές» τους επεμβάσεις οι ιμπεριαλιστές, αλλά και από την Υεμένη, τη Σομαλία, την Ερυθραία, το Σουδάν, τη Νιγηρία, οι ροές των προσφύγων προς τις ευρωπαϊκές χώρες αυξάνονται διαρκώς. Ενδιάμεσος σταθμός σ' αυτή την πορεία μακριά απ' τον πόλεμο και τη σφαγή είναι, λόγω γεωγραφικής θέσης, κυρίως η Ιταλία και η Ελλάδα.

Ερχόμενοι στην Ελλάδα, κατευθύνονται είτε προς τα βόρεια σύνορα της χώρας είτε προς τα νησιά του Αιγαίου. Πληρώνοντας αδρά τους δουλέμπορους άνδρες, γυναίκες και παιδιά απ' όλες αυτές τις χώρες χάνουν κατά χιλιάδες τη ζωή τους.

Στις περισσότερες περιπτώσεις οι δουλέμποροι από την Τουρκία εγκαταλείπουν τα σκάφη με τους πρόσφυγες στα ανοιχτά των νησιών του Βορείου και Ανατολικού Αιγαίου. Με βάση τα στοιχεία του Λιμενικού Σώματος, στο πρώτο τρίμηνο του 2015, 10.500 εντοπίστηκαν ναυαγοί στα νησιά. Η αύξηση των ροών προσφύγων ιδιαίτερα από τη Συρία, τη Λιβύη, το Αφγανιστάν γίνεται κατά γεωμετρική πρόοδο και μαζί, αυξάνονται και οι εκατόμβες των νεκρών στον Έβρο, στο Αιγαίο, στον υγρό τάφο της Μεσογείου.

Ανάμεσα στους πρόσφυγες που εγκαταλείπουν την πατρίδα τους για να γλιτώσουν από τον πόλεμο, τις διώξεις, το θάνατο βρίσκονται και ανήλικοι, παιδιά και πιο συχνά έφηβοι. Ο αριθμός των ανήλικων προσφύγων στην Ιταλία τριπλασιάστηκε το 2014 σε σχέση με το 2013. Το ίδιο και στη χώρα μας, αυξάνεται δραματικά ο αριθμός των ανηλίκων μεταναστών και των ασυνόδευτων παιδιών, που έχασαν τους γονείς τους στον πόλεμο, απ' τον οποίο προσπαθούν να ξεφύγουν.

Από την αρχή του 2015 μέχρι την πρόσφατη τραγωδία στη Μεσόγειο με τους 900 νεκρούς έχουν πνιγεί περισσότεροι από 1700 πρόσφυγες. Με βάση τους υπολογισμούς της Διεθνούς Οργάνωσης Μετανάστευσης μέχρι το τέλος του 2015 ο αριθμός των πνιγμένων ενδέχεται να πολλαπλασιαστεί.

Απέναντι σ' αυτή την τραγωδία η Ευρωπαϊκή Ένωση προτάσσει το δόγμα τής ακόμα μεγαλύτερης στρατιωτικοποίησης, της ακόμα πιο αυστηρής αστυνομικής επιτήρησης των ευρωπαϊκών συνόρων. Η διάσωση των προσφύγων δεν αποτελεί προτεραιότητα. Η έμφαση δίνεται στην εξάρθρωση των κυκλωμάτων των «δουλεμπόρων». Τα κονδύλια για το πρόγραμμα «Τρίτων» της Frontex θα διπλασιαστούν όπως και ο αριθμός των σκαφών που έχει στη διάθεσή της η ευρωπαϊκή υπηρεσία. Το σχέδιο δέκα σημείων που εγκρίθηκε στην Ευρωπαϊκή Σύνοδο Κορυφής στις 23 Απρίλη 2015 δεν είναι τελικά παρά ένα σχέδιο δημιουργίας ακόμα πιο υψηλών τειχών για το «Φρούριο Ευρώπη».

Στο πνεύμα αυτής της «θανατοπολιτικής» τα ελληνικά συστημικά ΜΜΕ υψώνουν τους τόνους της προπαγάνδας τους, δείχνοντας με το δάχτυλο όλους αυτούς που αποκαλούν «λαθρομετανάστες». Θα «βουλιάξουν» με το μέγεθός τους τη φτωχή Ελλάδα. Ανάμεσά τους θα περάσουν λαθραία στην Ελλάδα τζιχαντιστές και θα σπείρουν τον όλεθρο. Θα μεταφέρουν μεταδοτικά νοσήματα στον πληθυσμό.

Σε μια ειδική μάλιστα συνάντηση των περιφερειάρχων μετά την πρόσφατη τραγωδία με τα εκατοντάδες θύματα, ο περιφερειάρχης Νοτίου Αιγαίου, ως άλλος Λοβέρδος, χαρακτήρισε όλους αυτούς τους πρόσφυγες ως «υγειονομικές βόμβες». Κινούμενοι σ' αυτό το πνεύμα κάποιοι τοπικοί άρχοντες δήλωσαν ότι δεν πρόκειται να δώσουν ούτε κατάλυμα στους πρόσφυγες.

Στην επιχείρηση μαζικής τρομοκράτησης του πληθυσμού η έμφαση δίνεται στην απειλή από τους τζιχαντιστές, στο συναγερό που έχουν κηρύξει οι αστυνομικές δυνάμεις και, βεβαίως, στους «παράνομους μετανάστες που εντοπίζονται κατά εκατοντάδες στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και στον Έβρο»

Μέσα σε συνθήκες βαθιάς κρίσης, όπου ο φόβος τροφοδοτεί το θυμό, την οργή, την απόγνωση για όλα όσα η κρίση σαρώνει καταστρέφοντας τις ζωές των ανθρώπων η κυρίαρχη τάξη αναζητά μηχανισμούς διοχέτευσης της οργής των μαζών για την κρίση, που απειλεί την ισορροπία του συστήματος, σε συγκεκριμένους στόχους, που αναγορεύονται σε υπαίτιους της δυστυχίας των ανθρώπων, για να λειτουργήσουν ως αποδιοπομπαίοι τράγοι.

Ο μηχανισμός δημιουργίας αποδιοπομπαίων τράγων

Στη σημερινή κοινωνία της επιτήρησης και του ελέγχου η βιοεξουσία χρησιμοποιεί μηχανισμούς μετατροπής του άγχους και της ανασφάλειας των ανθρώπων σε φόβο.

Ο φόβος, ως συναίσθημα, διαμεσολαβεί τις σχέσεις ατομικού – κοινωνικού. Αφορά πάντα σχέσεις εξουσίας. Ο φόβος και αυτός που τον εμπνέει, σε εξουσιάζει, ως άτομο ή ως κοινωνική ομάδα και επηρεάζει τις αντιδράσεις σου που μπορεί να στρέφονται ενάντια στον εαυτό σου ή ενάντια στους άλλους.

Όταν αυτός ο φόβος, μέσα από την προπαγάνδα της εξουσίας, διοχετεύεται σε έναν ορατό εχθρό, ως πηγή του, τότε στον εχθρό αυτόν δίνεται ο ρόλος του αποδιοπομπαίου τράγου, συγκεντρώνοντας πάνω του όλα τα αρνητικά συναισθήματα και τις βίαιες αντιδράσεις των μαζών. Ο αποδιοπομπαίος τράγος γίνεται «όχημα των ανθρώπινων παθών». Το άγχος, που δεν έχει ορατή αιτία, ο φόβος που έχει, η ανασφάλεια που προκαλούν, γεννούν αισθήματα ενοχής και οδηγούν στην κατασκευή ενόχων, διαμορφώνοντας ένα κλίμα παράλυσης της κριτικής σκέψης και παραίτησης από κάθε δραστηριότητα για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης. Τα λόγια του Πάγκαλου «μαζί τα φάγαμε», η συλλογική ενοχοποίηση για τα δεινά που συσσωρεύει η κρίση εντάσσεται σ' αυτόν τον μηχανισμό. Άτομα και ομάδες στοχοποιούνται και απαξιώνονται, μετατρέπονται, με τη βοήθεια των ΜΜΕ, σε αποδιοπομπαίους τράγους.

Ο μηχανισμός της δημιουργίας αποδιοπομπαίων τράγων επιτρέπει στους διώκτες να αποφύγουν τα προβλήματα που φαίνονται άλυτα... Οι διώκτες είναι πάντα περισσότεροι από τα θύματα λέει ο René Girard (Η βία και το ιερό, Εξάντας, 1991). Ο αποδιοπομπαίος τράγος, στον οποίο φορτώνονται όλες οι ευθύνες για τον κίνδυνο που απειλεί την κοινωνία, γίνεται ο διαμεσολαβητής που επιφέρει την αντιστροφή του κοινού κινδύνου και τη μετατροπή του σε κοινή σωτηρία. Όπως λέει ο Walter Burkert («Ελληνική μυθολογία και τελετουργία, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 1993), η κατάσταση «κοινότητα σε κίνδυνο» απέναντι στο «διακεκριμένο, το στιγματισμένο άτομο (ή ομάδα)» γίνεται «άτομο (ή ομάδα) καταδικασμένο» έναντι «κοινότητας σωσμένης».

Ζούμε σε καθεστώς έκτακτης ανάγκης. Εκατομμύρια άνθρωποι καταδικάζονται στην ανεργία, τη φτώχεια, σε μια ζωή χωρίς μέλλον. Η βαθιά κρίση του καπιταλιστικού συστήματος δημιουργεί υπάρξεις, χωρίς όρους ύπαρξης και διαμορφώνει τους όρους διοχέτευσης της οργής τους σε κάποιον εξωτερικό εχθρό, το μετανάστη, τον πρόσφυγα, τον ξένο. Στο όνομα της φυλής και του αίματος ο αρχηγός θα καλλιεργήσει με τη βοήθεια των φουσκωτών με τα μαύρα τη φαντασίωση στον κατεστραμμένο από την κρίση ανθρωπάκο ότι αιτία της καταστροφής της περιουσίας, της φυλής και του έθνους είναι ο υπάνθρωπος, αυτός που απειλεί τον υπεράνθρωπο, αυτός που φταίει για όλα τα δεινά και πρέπει να εξοντωθεί. Σ' αυτό το πλαίσιο αναπτύσσεται η πολιτική των φασιστών, μια πολιτική που καλλιεργεί το μίσος και οδηγεί στον αφανισμό των αποδιοπομπαίων τράγων, οπλίζοντας το χέρι της «Χ.Α.» για να δολοφονεί μετανάστες, μαύρους, παράσιτα της κοινωνίας.

Στα παράσιτα της κοινωνίας, βέβαια, ο δημαγωγικός λόγος των φασιστών εντάσσει και άλλους, όσους βρίσκονται εκτός κοινωνικής νόρμας, τους ομοφυλόφιλους, τους ψυχασθενείς, τους τοξικομανείς, τους οροθετικούς και, φυσικά, τους εβραίους. Όλοι αυτοί θεωρούνται «ζωές ανάξιες να ζουν», η θέση τους είναι στο κοινωνικό περιθώριο, στον χώρο του κοινωνικού αποκλεισμού για να μη μολύνουν την «υγιή» κοινωνία και για να διατηρηθεί –χωρίς αυτούς– ένα επίπεδο εθνικής ομοψυχίας.

Στην Ιστορία, έχει δοθεί, κατά καιρούς, ο ρόλος του αποδιοπομπαίου τράγου στους ψυχασθενείς, τους λεπρούς, τις μάγισσες, τους συφιλιδικούς, τους φυματικούς, τους επαναστάτες, τους πρώην φυλακισμένους, αλλά και στις πόρνες, στους φορείς του HIV, τους τοξικομανείς, τους άστεγους, τους μετανάστες και άλλους.

Κλασικό πλέον παράδειγμα αποτελεί η δημόσια διαπόμπευση των οροθετικών, εκδιδόμενων, τοξικομανών γυναικών από τον Υπουργό Υγείας Λοβέρδο την άνοιξη του 2012, όταν χαρακτηρίστηκαν ως «υγειονομικές βόμβες», απειλή για τη δημόσια υγεία, φορείς μετάδοσης του ιού HIV στους οικογενειάρχες, «τους νοικοκυραίους» που τις επισκέπτονταν. Αστυνομικοί, με τη βοήθεια γιατρών του ΚΕΕΛΠΝΟ, τις υποχρέωσαν, ασκώντας βία, σε ιατρικό έλεγχο και τις οδήγησαν στη φυλακή.

Κοινωνικός στιγματισμός

Οι μηχανισμοί δημιουργίας αποδιοπομπαίων τράγων περιλαμβάνουν, ως αναπόσπαστο στοιχείο τους, τον κοινωνικό στιγματισμό τους, το σημάδεμα, την απόδοση δηλαδή αρνητικών, απαξιωτικών, απειλητικών για το κοινωνικό σύνολο ιδιοτήτων και χαρακτηριστικών, που θέτουν σε κίνδυνο την κοινωνική συνοχή και τη δημόσια τάξη. Ο στιγματισμός οδηγεί στην απώλεια της κοινωνικής υπόστασης των στιγματισμένων ατόμων, τα οποία, στην κοινωνική συνείδηση, ανάγονται στο στιγματιστικό χαρακτηριστικό τους. Είναι «βίαιοι», «αυτοκαταστροφικοί», «τρομοκράτες», «χρόνιοι ανίατοι ασθενείς», εστία μόλυνσης των υγιών μελών της κοινωνίας, φορείς μετάδοσης θανατηφόρων νόσων, αμφισβήτησης και καταστροφής οικογενειακών και άλλων αξιών, φορείς ανατρεπτικών ιδεών, απειλή για τη δημόσια υγεία και... τη δημόσια τάξη. Η απειλή βιώνεται πρώτα απ' όλα σε συμβολικό επίπεδο, αφού αφορά την ταυτότητα, την ατομική και τη συλλογική, που κινδυνεύει από το αλλότριο, το ξένο, το Άλλο.

Η διαδικασία του στιγματισμού είναι ένα παγκόσμιο και διαχρονικό φαινόμενο και παίρνει ιδιαίτερες μορφές σε κάθε ιστορική εποχή και σε κάθε πολιτισμό.

Σε κάθε περίπτωση, τροφοδοτεί όλα τα κοινωνικά στερεότυπα για την επικινδυνότητα των διαφορετικών, των μη – κανονικών που φέρουν το στίγμα, τις προκαταλήψεις, τις αρνητικές, δηλαδή, συναισθηματικές αντιδράσεις απέναντί τους, τις διακρίσεις σε βάρος τους και τον κοινωνικό ρατσισμό.

Σε πρακτικό επίπεδο, ο στιγματισμός εμποδίζει την πρόσβαση του φορέα του στίγματος σε σημαντικούς, ζωτικούς τομείς, όπως η εργασία, η στέγη, η υγειονομική φροντίδα και άλλα. Είναι χαρακτηριστικό ότι 1 στους 4 οροθετικούς πανελλαδικά δεν έχει αυτή τη στιγμή πρόσβαση στην αναγκαία αντιρετροϊκή θεραπεία, επειδή έχει μείνει χωρίς ασφαλιστική κάλυψη και αδυνατεί να εκδώσει βιβλιάριο Πρόνοιας. Αυτή η διακοπή μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες στην υγεία και τη ζωή των οροθετικών ατόμων.

Από το αίσθημα του κινδύνου που αντιπροσωπεύει το στιγματισμένο άτομο και της απειλής της ζωής, της περιουσίας αλλά και των κυρίαρχων αξιών πηγάζουν οι ενστικτώδεις αντιδράσεις της εχθρότητας και της αποστροφής που μπορεί να φτάσει στο μίσος και να οδηγήσει ακόμα και σε πογκρόμ. Μπορεί να μετατρέψει τους αποδιοπομπαίους τράγους σε εξιλαστήρια θύματα. Η απόταξη, λοιπόν, από το κοινωνικό σώμα των φορέων του κοινωνικού στίγματος γίνεται η διαδικασία που οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό τους.

Όπως λέει ο Goffman, το στίγμα διαχέεται, περνά και στο περιβάλλον του στιγματισμένου ατόμου, στα δικά του πρόσωπα, ακόμα και στις υπηρεσίες που ασχολούνται μαζί του.

Στο στιγματισμένο άτομο, λοιπόν, συναντάται η κοινωνική απόταξη με τη αυτοαπόρριψη, ο εξοστρακισμός με την εσωτερική εξορία, η χλεύη και η ταπείνωση με την ντροπή και την αυτομαστίγωση. Σε αυτή την εξαιρετικά οδυνηρή, για τον φορέα του στίγματος, διαδικασία συμβάλλουν αποφασιστικά τα ΜΜΕ ως βασικοί φορείς διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, με κυρίαρχο το ρόλο της συστημικής τηλεόρασης.

Ο πολιτικός ακτιβισμός

Απέναντι σ' αυτούς τους μηχανισμούς εκείνο που έχουν να αντιπαρατάξουν οι καταπιεσμένοι είναι η αντιπληροφόρηση και η συλλογική δράση. Το κλίμα του φόβου και της ανασφάλειας μπορεί να σπάσει μέσα στον πολιτικό ακτιβισμό, τη συλλογική δράση κοινωνικής αλληλεγγύης, την οργάνωση της ανατρεπτικής πράξης. Σ' αυτούς τους τόπους όπου το Εγώ γίνεται Εμείς μετασηματίζονται και τα συναισθήματα των ανθρώπων. Γιατί τα συναισθήματα, όπως λέει ο Lev Vygotsky, δεν αποτελούν ιδιότητες του ατόμου. Εμφανίζονται στην αλληλεπίδραση μεταξύ των υποκειμένων. Έχουν εξαρχής σχεσιακό, κοινωνικό χαρακτήρα. Μέσα στη συλλογική δράση, λοιπόν, αλλάζει όχι μόνο η συνείδηση αλλά και τα συναισθήματα των ανθρώπων. Σε τέτοιους τόπους χειραφέτησης ξεπερνιέται ο φόβος και συνδιοργανώνονται συλλογικές δράσεις πολλών τύπων και συγκροτούνται δίκτυα αλληλεγγύης, στον αγώνα για τα κοινά. Οι αγώνες αυτοί δημιουργούν τους όρους για την μεταμόρφωση των «από κάτω» από παθητικούς θεατές σε ενεργητικούς συντελεστές των αγώνων, σε κοινωνικά υποκείμενα, ικανά να αντισταθούν στις απόπειρες θυματοποίησης κοινωνικών ομάδων και μετατροπής τους σε αποδιοπομπαίους τράγους και εξιλαστήρια θύματα της κρίσης. Και αυτή η αντίσταση μπορεί να οργανωθεί με πολλούς τρόπους, θέτοντας στην ημερήσια διάταξη την σύγκρουση με τα κυρίαρχα κανονιστικά πρότυπα και τους μηχανισμούς της βιοεξουσίας με στόχο την καθολική ανθρώπινη χειραφέτηση από κάθε τύπου εκμετάλλευση, καταπίεση και ταπείνωση του ανθρώπου από άνθρωπο.

Πηγή: Νέα Προοπτική